

Σεμ. 4 (14 Μαρτ.) Αναξαγόρας: ποια είναι η αιτία της δημιουργίας;

Η σύνθεση Ηράκλειτου και Παρμενίδη

Το φιλοσοφικό δίλημμα: τα όντα κινούνται και αλλάζουν διαρκώς, όπως υποστήριξε ο Ηράκλειτος και μαρτυρούν τα φαινόμενα, ή είναι αέναα και αμετάβλητα όπως διακηρύσσει ο Παρμενίδης;

Πλουραλιστικά συστήματα που συνθέτουν τις αντίθετες θεωρίες: Εμπεδοκλής (Φιλία και Νείκος που συνενώνουν και διαχωρίζουν διαρκώς τα τέσσερα ριζώματα), Αναξαγόρας (Νους και ομοιομερή), Δημόκριτος (άτομα και κενό). Διάκριση ανάμεσα σε κινητήριες δυνάμεις, που είναι οντολογικά ανώτερες και παντοδύναμες, ή μηχανικά αίτια που κατευθύνουν την ύλη η οποία δεν γεννιέται ή φθείρεται αλλά αναδιατάσσεται διαρκώς.

Αναξαγόρας Κλαζομένιος, 500-430 π.Χ, φυσική φιλοσοφία στην Αθήνα, ευρεία κυκλοφορία πραγματείας *Περί φύσεως*, στενός φίλος του Περικλή, αστρονομικές θεωρίες (τα ουράνια σώματα είναι υλικές οντότητες και όχι θεοί), πιθανή δίωξη για ασέβεια.

Ο Νους και οι δυνάμεις του

1. Ο κόσμος προήλθε από ένα αρχέγονο μείγμα στο οποίο όλες οι οντότητες ήταν μαζί χωρίς να ξεχωρίζει κάτι.
2. Ο Νους είναι η κινητική αρχή του κόσμου, καθώς ξεκίνησε μια περιστροφική κίνηση (δίνη) που διαχώρισε διαφορετικά υλικά (π.χ. τα βαριά και τα υγρά συγκεντώθηκαν στο κέντρο, ενώ τα ελαφρά και ξηρά κινήθηκαν στην περιφέρεια). Η περιστροφική κίνηση συνεχίζει να εξαπλώνεται μέσα στον άπειρο χώρο.
3. Ο Νους δεν αποτελείται από συγκεκριμένες οντότητες και δεν είναι αναμειγνύεται με την ύλη. Είναι άπειρος, αυτοκυβέρνητος, αυτοσύστατος και παντοδύναμος. Γνωρίζει και κυβερνά τα πάντα. Ενυπάρχει σε έμψυχα έμβια όντα σε μικρές ποσότητες.
4. Ωστόσο, ο Νους δεν φαίνεται να κατευθύνει τον κόσμο ή να επεμβαίνει με κάποιο τρόπο ύστερα από την πρόκληση της περιστροφικής κίνησης. Η διαδικασία ακολουθεί μηχανικά αίτια και δεν φανερώνει κάποιο πλάνο ή αγαθή διάθεση για τους ανθρώπους. Επαναλαμβάνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα, καθώς ο Αναξαγόρας αναφέρεται σε άλλους κόσμους που έχουν την ίδια δομή με τον δικό μας κόσμο.

Ερωτήματα: Είναι ο Νους θεός ή υποκαθιστά το θείο; Είναι δυνατόν να εξηγήσουμε τη θαυμάσια δομή του κόσμου μας ως αποτέλεσμα μηχανικών αιτίων ή μήπως ο Νους έχει κάποιο σχέδιο; Διακρίνει ο Αναξαγόρας δυνάμεις πλήρως αποσπασμένες από την ύλη;

Μεταφυσικές αρχές

1. Τίποτα δεν γεννιέται και τίποτα δεν χάνεται. Οι φαινομενικές αλλαγές που παρατηρούμε μπορούν να ερμηνευθούν ως αναδιάταξη (μείξη) της ύλης λόγω της περιστροφικής κίνησης ή άλλων υποδεέστερων μεταβολών (π.χ. ένα παιδί μεγαλώνει όχι επειδή το ψωμί και το γάλα μετατρέπονται σε κάτι άλλο όταν εισέρχονται στο σώμα αλλά γιατί περιέχουν αίμα, σάρκα και κόκκαλα που συνενώνονται με τις αντίστοιχες βιολογικές ουσίες που έχει ήδη το σώμα).
2. Εκτός από τον Νου, οι οντότητες είναι είτε ομοιομερή (απόλυτα ομοιογενή υλικά που μπορούν να διαιρεθούν επ' άπειρον) είτε σύνθετα υλικά (ομοιομερή που συνενώνονται σε διαφορετικές αναλογίες). Τα ομοιομερή, δηλαδή οι δομικές μονάδες του κόσμου, μπορεί να είναι αρχέγονα στοιχεία (αέρας, αιθέρας, γη), βιολογικές ουσίες (αίμα, σάρκα, κόκκαλα), και αντίθετες ποιοτικές ιδιότητες (θερμό και ψυχρό, βαρύ και ελαφρύ, κούφιο και συμπαγές). Τα σύνθετα υλικά συνιστούν περιοδικές συνενώσεις ομοιομερών σε συγκεκριμένες αναλογίες (π.χ. άνθρωπος).
3. Το καθετί υπάρχει στο καθετί (π.χ. ένα τραπέζι περιέχει κυρίως ξύλο αλλά επίσης και ελάχιστα κομμάτια σάρκας και αίματος κλπ.).
4. Όταν κάποια οντότητα κατέχει το μεγαλύτερο ποσοστό σε ένα μείγμα, τότε οι ποιοτικές ιδιότητές της υπερέχουν στην ουσία που προκύπτει από το μείγμα (π.χ. ένα ποτό με ζάχαρη και παγάκια είναι ποτό και όχι ζάχαρη ή παγάκια).
5. Δεν υπάρχει τίποτα υπέρτατα μικρό που να τείνει να εξαφανιστεί, και τίποτα μεγάλο που να τείνει να κυριαρχήσει, λόγω της συνεχιζόμενης περιστροφικής κίνησης ή άλλων υποδεέστερων μεταβολών (π.χ. ένα γλυκό όση ζάχαρη και να προσθέσουμε θα περιέχει μια ελάχιστη ποσότητα αλμυρού).